

Müasir məktəbli təfəkkürünün didaktik və metodik tələblər əsasında formalaşmasında interaktiv təlimin rolu

Elnazə Cabbarova

Magistrant, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. Azərbaycan.

E-mail: elnazcabbarova40@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-3689-7139>

XÜLASƏ

Müasir dövrdə didaktika elmi biliklərin mühüm sahəsini təşkil edərək təhsil və təlim problemlərini öyrənir, onun müxtəlif tərəflərinin qanunauyğunluqları haqqında biliklər verir. Təlim prinsiplərini dəqiqləşdirməyə, şagirdyönümlü metod və üsulların potensial gücünü təyin etməyə şərait yaradan didaktikada “pedaqoji fəaliyyət”, “təhsil”, “pedaqoji şüur” kimi məfhumlardan geniş şəkildə istifadə edilir. Didaktikanın özünəməxsus terminləri mövcuddur: “təlim”, “tədris”, “təhsilin məzmunu”, “təlim metodu” və s. terminlər həmin anlayışlar qrupuna daxildir. Ənənəvi təlimlə müqayisədə bu təlimin səciyyəvi xüsusiyyətləri haqqında daha çox məlumat əldə etmək mümkündür. Motivasiyanın qurulmasından başlayaraq, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla bütün mərhələlərdə bu təlimin mütəhərrikiyi təzahür edir.

AÇAR SÖZLƏR

didaktika, təlim prosesi, didaktik konsepsiya, proqramlaşdırılmış fəaliyyət, pedaqoji şüur

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərilib: 05.01.2024

Qəbul edilib: 14.02.2024

METHODS

The role of interactive training in the formation of modern school thinking based on didactic and methodical requirements

Elnaza Jabbarova

Master's student, Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan.

E-mail: elnazcabarova40@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-3689-7139>

ABSTRACT

In the modern era, didactics forms an important field of scientific knowledge, studies education and training problems, and provides knowledge about the regularities of its various aspects. To clarify the principles of training, to determine the potential power of student-oriented methods and methods, etc. "pedagogical activity", "education", "pedagogical consciousness" etc. in didactics that creates conditions. concepts are used in a wide range. Didactics has its own terms: "education", "teaching", "content of education", "method of education", etc. terms are included in that group of concepts. It is possible to learn more about the specific features of this training compared to traditional training. The dynamism of this training is manifested at all stages, including the establishment of motivation and the evaluation of student achievements.

KEYWORDS

didactics, learning process, didactic concept, programmed activity, pedagogical awareness

ARTICLE HISTORY

Received: 05.01.2024

Accepted: 14.02.2024

Giriş

Mənşəcə yunan dilinə məxsus olan “*didaktika*” termini “*didaktikos*” sözündən olub, “*öyrədici*” deməkdir. Çağdaş dövrdə didaktika elmi biliklərin vacib istiqamətini təşkil edərək təhsil və təlim məsələlərinin öyrənilməsi işi ilə məşğul olur. Ənənəvi və fəal təlimdə hər zaman aktual olan didaktika müasir dövrdə funksionallığını spesifik tələbləri ilə təzahür etdirir. Didaktik tələblərin müsbət nəticələri təlim prosesinin şagirdyönümlü səmərəsində öz inikasını tapır.

Əsas hissə

“Təlim prosesi, əsasən, didaktik sistem adlanan psixoloji, pedaqoji konsepsiyalara əsaslanır. Didaktik sistem mühüm, vahid struktur yaradan və təlimin məqsədinə çatmağa xidmət edən elementlərin cəmini təşkil edir. Üç didaktik konsepsiyayı – ənənəvi, pedosentrik və müasir didaktika sistemini fərqləndirmək olar” [1, s. 45].

Müasir dövrdə didaktika elmi biliklərin mühüm sahəsini təşkil edərək təhsil və təlim problemlərini öyrənir. Didaktika öz obyektini kimi real təlim prosesinin müxtəlif tərəflərinin qanunauyğunluqları haqqında biliklər verir, təlim prosesinin məzmun elementlərinin struktur xarakteristikasını açır.

Qazanılmış bilikləri, təlimə dair bir sıra məsələləri yerinə yetirməyə, dinamik səciyyəyə uyğun təhsilin məzmununu ona uyğunlaşdırmağa, təlim prinsipini dəqiqləşdirməyə, şagirdyönümlü metod və üsulların potensial gücünü təyin etməyə şərait yaradan didaktikada “pedaqoji fəaliyyət”, “təhsil”, “pedaqoji şüur” və s. məfhumlardan geniş şəkildə istifadə edilir. Lakin bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, didaktikanın özünəməxsus terminləri mövcuddur. “Təlim”, “tədris”, “təhsilin məzmunu”, “təlim metodu” terminləri həmin anlayışlar qrupuna daxildir. Onların mahiyyətinə epizodik nəzər salaq:

1. Təlim – məqsədyönlü, əvvəlcədən proqramlaşdırılmış fəaliyyətdir. Bu prosesin icrasında təhsil, tərbiyə, inkişaf və onların əhəmiyyəti önə çəkilir, eyni zamanda dünyanın qabaqcıl təcrübəsi, yeni metod və üsullar öyrənilir.

2. Təlim prosesi – müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı əməkdaşlığı əsasında müəyyən edilir. Bu prosesin qarşısında duran vahid məqsəd şagirdləri müasir aspektdən, yeniliklər üzərindən formalaşdırmaqdır. Başqa sözlə, şagird dünyagörüşünün dəyişdirilməsinin modern üsulları müəyyənləşdirilir. Tədris işi müəllim fəaliyyətinin peşəkarlığı, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının zənginləşdirilməsi ilə xarakterizə edilir. Pedaqoji səriştə ilə şagirdin gerçək aləm, bu aləmdəki əşya və hadisələr, onlar arasındakı əlaqə və münasibətləri dərk etmə qabiliyyəti təkmilləşir.

3. Təhsilin məzmunu – ictimai sferada dövlət səviyyəsində qəbul edilmiş qabaqcıl təhsil təcrübəsinin qanuniləşmiş modelidir. Bu təhsil modeli səmərəli və keyfiyyətli təlimə hesablanmış sistemdir. Əslində, təhsilin məzmunu təkcə şagird tərəkürünün müasirləşməsində deyil, ümumən məktəb təcrübəsinin modern sistemə köçürülməsində xüsusi əhəmiyyət daşıyan praktik vasitədir.

Çağdaş dövrümüzdə təhsilin – tərbiyə sistemimizə daxil olmuş fəal təlimin şagird dünyagörüşünün inkişafında və intensiv dinamik xarakter almasında rolu olduqca böyükdür. Belə ki, yeni təlim metod və üsulları şagirdə yeni müstəqil düşüncə tərzini və yaradıcılıq vərdişlərinin formalaşmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. İnteraktiv təlimə əsaslanan dərslər məktəbli tərəkürünün sərbəst inkişafında, onların azad düşüncəyə köklənməsində əvəzilməzdir.

“Ümumtəhsil sistemində məktəblilər, əlbəttə, hərtərəfli inkişaf etmiş, yaradıcı, müstəqil, milli və ümumbəşəri mənəvi keyfiyyətlərə malik yetkin bir şəxsiyyət kimi formalaşacaqdır. Sürətlə inkişaf etməkdə olan elmimizin, texniki tərəqqimizin hərəkətverici, idarəedici qüvvəsi olacaq gəncliyi yetişdirmək bugünkü məktəbin başlıca məqsədidir.

Təlim metodu müəllim və uşaqların məqsədyönlü fəaliyyətinin idrak vəhdətində həyata keçirilir. Metodların köməyi ilə müəllim şagirdlərə öyrətmək üzrə qarşısında duran vəzifələrini həll edir” [4, s. 44].

Çağdaş cəmiyyətimizdə baş verən ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni dəyişikliklər təhsildən də yan keçmir. Qlobal yeniliklər təhsil və təlim proseslərində də müəyyən tələblərin həyata keçirilməsi zərurətini yaradır. Bu səbəbdən də çağdaş təhsil qazanılan biliklərdən çox, əldə edilən biliklərin bacarığa çevrilməsini tələb edir. Əldə olunan nailiyyətlərin ictimai mühitdə tətbiqi təlimin prioritet istiqamətlərindən sayılır.

İnteraktiv təlimin tətbiqindən keçən bu neçə illər ərzində aparılan təhsil və müşahidələr göstərir ki, bu (fəal təlimin) təlim metodunun didaktik və metodik imkanları kifayət qədər zəngindir. Şagird tərəkürünün inkişafı, dəyişməsi və yenilənməsi üçün fəal təlimin hər cür resursu mövcuddur.

Ənənəvi təlimlə müqayisədə bu təlimin xarakterik xüsusiyyətləri barədə daha çox məlumat əldə etmək mümkündür. Ənənəvi təlimdə şagirdin yeganə istinad mənbəyi kitab, hafizə və müəllim idi. Şagird əldə etdiyi biliyi hazır şəkildə, yaxud Azərbaycan dili kitablarında verilmiş dil qaydalarını əzbərləmək yolu ilə mənimsəyirdi. Bu cür mənimsəmə mexaniki (formal) xarakter daşıyırdı. Belə yanaşma öyrənilən biliklərin həyati tətbiqini qeyri-mümkün edir.

Fəal təlim prosesində isə şagird qazandığı bilikləri hazır şəkildə deyil, qarşılıqlı əməkdaşlıq əsasında əldə edir. Qrup şəklində toplaşan şagirdlər bir-biri ilə fikir

mübadiləsi əsasında problemin həlli istiqamətində müsbət nəticələr əldə edirlər. Bu qənaətbəxş nəticə şagird+şagird və şagird+müəllim əməkdaşlığı əsasında mövcud olur.

“Ənənəvi təlim üsulunda müəllim informasiya ötürən, şagird isə informasiyanı hazır şəkildə qəbul edəndir. Bu halda şagirdlər passiv mövqedə durur, öz potensial imkanlarından istifadə edə və onu inkişaf etdirə bilmirlər. Fəal təlimdə isə şagirdlər biliyi hazır şəkildə deyil, tədqiqat zamanı əldə edirlər. Bu zaman şagirdlərdə idrak aktivliyi baş verir” [2, s. 33].

Bir məsələni də qeyd etmək lazımdır ki, fəal təlimdə müəllim və şagird eynihüquqlu subyekt olaraq çıxış edir. Şəxsiyyətin formalaşmasının prioritet istiqamətini təşkil edən integrativ təlim şagirdyönümlü səciyyəyə malikdir.

Fəal təlimin spesifikasiyi aşağıdakı əlamətlərlə şərtlənir:

- tədris zamanı müəllim tərəfindən problemlə situasiyanın yaradılması;
- istənilən problemin həlli istiqamətində şagirdin tədqiqatçı mövqeyindən çıxışı;
- şagirdlərin müstəqil düşünməsi və problemin həllinə yaradıcı münasibətin formalaşmasında əlverişli situasiyanın yaradılması.

Fəal təlimin metod və üsulları, vasitələri öz dominantlığı ilə fərqlənirlər. “Metod və vasitə təlimin ayrı-ayrı komponentləri olsalar da, hər ikisi təlim məqsədlərinə xidmət edir: “metod işi necə görməli”, vasitə isə “iş nə ilə görməli” sualına verilən cavablardır [5, s. 190].

Fəal təlim tədris prosesinin aktivləşməsində və şagird fəaliyyətinin canlanmasında mühüm rol oynayan metodların toplusudur. Şagirdin idraki fəaliyyətinin dinamik hal alması üçün cütlərlə, qruplarla, kollektivlə iş, eləcə də işgüzar söhbətlərin xüsusi əhəmiyyəti vardır.

“Bu təlim metodunu ifadə etmək üçün “problemlə-dialogi”, “problemlə”, “evristik təlim” anlayışlarından da istifadə olunur” [3, s. 154].

Nəticə

Qeyd etdiyimiz mülahizələrə əsasən gəldiyimiz qənaət budur ki, məktəbli təfəkkürünün formalaşması və inkişafında fəal təlimin rolu əvəzsizdir. Motivasiyanın qurulmasından şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla bütün mərhələlərdə bu təlimin mütəhərriqliyi özünü göstərir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Əhmədov H., Zeynalova N. (2016). Pedaqogika (Dərslük). Bakı, Elm və təhsil. 456 s.
2. Kazımov A. (2015). Ümumi təhsil kurikulumunun əsasları. Bakı, ADPU-nun mətbəəsi. 117 s.
3. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqi məsələləri. (2008). Bakı, Kövsər. 224 s.
4. Novruzova G. (2011). Məktəbli şəxsiyyətinin formalaşmasında fəal təlim metodlarından istifadənin rolu (Metodik vəsait). Bakı, ADPU-nun mətbəəsi. 118 s.
5. Rüstəmov F., Dadaşova T. (2007). Ali məktəb pedaqogikası. Bakı, Nurlan. 567 s.